

УДК 37.02:351.746.1

Олена Заболотна

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри
прикордонного контролю,
Національна академія Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького,
м. Хмельницький, Україна
ORCID ID 0000-0001-8501-0555
zabolotna250482@ukr.net

Віктор Березюк

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри
прикордонного контролю,
Національна академія Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького,
м. Хмельницький, Україна
ORCID ID 0000-0001-8565-5441
viktor.bereziuk@gmail.com

МЕТОД КЕЙСІВ У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ПУНКТАХ ПРОПУСКУ ЧЕРЕЗ ДЕРЖАВНИЙ КОРДОН

У статті здійснено аналіз методу кейсів як одного з ефективних методів інтерактивного навчання майбутніх фахівців. Розкрито сутність, класифікацію, переваги та недоліки при застосуванні даного методу у професійному навчанні.

В основі методу кейсів лежить використання конкретних випадків для їх аналізу, обговорення та прийняття рішень. Даний метод спрямований на самостійне здобуття нових знань, а не на отримання готових, на набуття професійних умінь і навичок, оволодіння необхідними цінностями.

Серед переваг методу кейсів – формування у майбутніх професіоналів таких особистісних якостей, як: розвиток конструктивного мислення, уміння обґрунтовувати свої рішення, доводити правильність позиції.

Розглядаються особливості застосування методу кейсів у процесі підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників до професійної діяльності в пунктах пропуску через державний кордон. Визначено вплив методу кейсів на формування необхідних знань і вмінь, обумовлених особливостями майбутньої професії.

Як інтерактивний метод навчання метод кейсів особливо ефективний під час вивчення дисциплін професійного спрямування. Специфіка професійної діяльності майбутніх офіцерів-прикордонників обумовлена різкими змінами обстановки на державному кордоні, раптово виникаючими завданнями, які іноді складно спрогнозувати і які не підпадають під певні шаблонні рішення, психологічною напруженістю. Діяльність прикордонників у пунктах пропуску вимагає від них величезного обсягу спеціальних знань, умінь самостійно та рішучо приймати рішення в умовах невизначеності, брати на себе відповідальність за них, прогнозувати можливі способи розвитку ситуацій. Найкраще розвивати такі здібності та вміння під час “навчання на досвіді”.

Найбільшу користь метод приносить у процесі формування професійних умінь і навичок, оскільки він дозволяє моделювати ситуації, пов’язані з майбутньою професійною діяльністю тих, кого навчають.

Ключові слова: метод кейсів; кейс; підготовка; майбутні офіцери-прикордонники; професійна діяльність.

1. ВСТУП

Постановка проблеми. Досягнення високого рівня підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників можливе лише за умови кардинальної зміни підходів до організації освітнього процесу. Підготувати

компетентного фахівця неможливо за допомогою одного універсального методу. Сучасна методика поряд із традиційними методами навчання вимагає впровадження інноваційних методів, які передбачають перехід від механічного нагромадження знань до створення умов, за яких здобувач вищої освіти зможе ефективно оволодіти фаховими знаннями, розвивати професійні та особистісні якості.

Спираючись на зарубіжний досвід, останнім часом при викладанні різних дисциплін у вищих навчальних закладах України набуває популярності такий інтерактивний метод навчання, як метод кейсів. Цей метод характеризується тим, що він передбачає пошук відповіді на проблемні питання, а його ефективність полягає у тому, що навчання, побудоване на його використанні, сприяє розвитку в майбутніх спеціалістів умінь аналізувати поняття, явища та процеси, оцінювати ситуацію, виділяти проблеми, приймати дієві та обґрунтовані рішення, уникати помилок, передбачати та оцінювати можливі наслідки вжитих дій тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У педагогічній літературі проблемі застосування інтерактивних методів навчання загалом приділяється досить багато уваги. Серед зарубіжних і вітчизняних наукових праць, присвячених дослідженню методу кейсів, значне місце посідають роботи таких науковців: А. Долгоруков [1], Дж. Ерскін, Г. Каніщенко [2], С. Ковальова [3], І. Козіна, В. Лобода, В. Майкелоніс, Е. Михайлова [4], Е. Монтер, М. Норфі, О. Сидоренко [5], [6], Ю. Сурмін [5], [7], А. Фурда [5], В. Чуба [6], П. Шеремета [2] та інші.

Однак питання використання методу кейсів під час вивчення фахових дисциплін у вищих правоохоронних органах залишається недостатньо дослідженим.

Метою статті є обґрунтування ролі та особливостей застосування методу кейсів у процесі підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників до професійної діяльності.

2. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Метод кейсів (кейс-метод, метод аналізу ситуацій) – інтерактивний метод навчання, який уперше було застосовано у Гарварді в на-

вчальному процесі бізнес-школи. У його основі лежить використання конкретних випадків для їх аналізу, обговорення та прийняття рішень.

У перекладі з англійської мови “case” означає випадок, а “case-study” – повчальний випадок. У бізнес-школі Гарварду метод кейсів трактували як “метод навчання, за яким студенти та викладачі беруть участь у безпосередньому обговоренні ділових ситуацій та задач”.

У педагогічній теорії та практиці метод кейсів розглядають як метод активного проблемно-ситуативного аналізу, заснований на навчанні шляхом вирішення конкретних завдань – проблемних ситуацій, тобто кейсів. Кейс – це спеціально підібраний навчальний матеріал, що описує реальну або змодельовану професійну ситуацію або подію з метою створення дискусії під час навчання, за результатами якої приймається певне рішення.

На думку Л. Козак, кейс – це спеціально підготовлений навчальний матеріал, що містить структурований опис ситуації, запозиченої з реальної практики. Сутність методу кейсів полягає в “самостійній пізнавальній діяльності студентів у штучно створеному професійному середовищі, яке дає можливість поєднати теоретичну підготовку і практичні вміння, необхідні для творчої діяльності у професійній сфері” [8].

Метод кейсів є інтерактивним методом навчання. Він сприяє розвитку конструктивного мислення, уміння обґрунтовувати свої рішення, доводити правильність позиції. Даний метод спрямований на самостійне здобуття нових знань, а не на отримання готових, на набуття професійних умінь і навичок, оволодіння необхідними цінностями. Він дає можливість викладачу зацікавити студентів у процесі навчання, формує у них стійкий інтерес до певної дисципліни.

Роль викладача при застосуванні методу кейсів зводиться до того, щоб створити на занятті такі умови, за яких студенти розвивали б уміння аналізувати події або ситуацію, їх оцінювати, приймати необхідні рішення. Навчання з використанням методу кейсів сприяє обміну думками та ідеями. Студенти ж у процесі аналізу конкретної ситуації навчаються відрізняти важливу інформацію від другорядної, несуттєвої. У процесі дискусії вони генерують низку можливих рішень та обирають з них найефективніше.

Як інтерактивний метод навчання метод кейсів особливо ефективний під час вивчення дисциплін професійного спрямування. Специфіка професійної діяльності майбутніх офіцерів-прикордонників обумовлена різкими змінами обстановки на державному кордоні, раптово виникаючими завданнями, які іноді складно спрогнозувати і які не підпадають під певні шаблонні рішення, психологічною напруженістю. Усе це вимагає від офіцерів Державної прикордонної служби України як від представників держави на її рубежах відповідного рівня готовності до виконання своїх обов'язків та високої відповідальності за свої дії та рішення. Діяльність прикордонників у пунктах пропуску вимагає від них величезного обсягу спеціальних знань, умінь самостійно та рішучо приймати рішення в умовах невизначеності, брати на себе відповідальність за них, прогнозувати можливі способи розвитку ситуацій. Найкраще розвивати такі здібності та вміння під час “навчання на досвіді”.

Серед переваг методу кейсів необхідно відмітити формування у майбутніх професіоналів таких особистісних якостей, як: розвиток працьовитості, креативності, цілеспрямованості, формування готовності відповідати за свої дії та прийняті рішення, формування впевненості в собі тощо. Метод кейсів сприяє кращому засвоєнню знань і набуттю вмінь, оскільки наближає процес навчання до реальних умов майбутньої професії, а отже, дає змогу курсантам зануритись у ситуацію відповідно до їхнього фаху та продемонструвати на практиці широкі коло знань не лише з фахових дисциплін, а й з інших дисциплін, необхідних у подальшій професійній діяльності.

Іноді під час перетинання державного кордону щодо прийнятих рішень прикордонниками громадяни демонструють незадоволення та обурення, що нерідко переростають у конфліктні ситуації. У таких випадках прикордоннику знадобляться вміння вести дискусію, переконувати, захищати власну точку зору, які теж можна розвивати за допомогою методу кейсів.

На думку В. Ягоднікової, “цінність методу кейсів полягає в тому, що він одночасно відображає не тільки практичну проблему, а й актуалізує певний комплекс знань, який необхідно засвоїти при вирішенні

цієї проблеми. Кейс також вдало суміщає навчальну, аналітичну і виховну діяльність” [9].

Метод кейсів може бути застосований на різних етапах навчання: під час вивчення нової теми, при закріпленні знань та вмінь, отриманих на попередніх заняттях, для узагальнення та систематизації матеріалу, а також для зв'язку теорії та практики. Однак найбільшу користь, на нашу думку, цей метод приносить у процесі формування професійних умінь і навичок, оскільки він дозволяє моделювати ситуації, пов'язані з майбутньою професійною діяльністю тих, кого навчають.

Ураховуючи істотні переваги методу кейсів, науковці розглядають можливі шляхи його вдосконалення, а також поєднання з іншими інтерактивними методами (мозковим штурмом, дискусією тощо). Наприклад, контрольований перегляд відеофрагменту з подальшим обговоренням конкретної ситуації, що була продемонстрована. Або інший приклад – метод кейсів з подальшою рольовою грою. Рольова гра сприяє усвідомленню дій та поведінки в певних ситуаціях, формує вміння впоратися зі складними ситуаціями, такими як конфліктні ситуації, провокації тощо.

Однак поряд із перевагами метод кейсів має низку недоліків. Перш за все він недостатньо досліджений у педагогіці, вимагає більших затрат часу для його підготовки та застосування в порівнянні з іншими методами, вимагає від викладача певного досвіду, уміння керувати дискусією тощо.

До застосування методу кейсів також не існує стандартного підходу, оскільки самі кейси відрізняються один від одного не лише за змістом ситуації, але й за їх наповненістю, метою тощо. Науковці-педагоги досліджують різні типи кейсів. Так, у своїй роботі Г. Каніщенко та П. Шеремета розрізняють такі кейси [2]:

описовий кейс (або ілюстративний). Використовується для вивчення алгоритму прийняття правильного рішення в певній ситуації;

кейс, що вимагає прийняття рішення (навчальний кейс з формуванням проблеми). Використовується для розвитку вмінь здійснення аналізу ситуації і самостійного прийняття рішення із зазначеної проблеми;

кейс, що вимагає визначення проблеми (навчальний кейс без формування проблеми). Використовується для розвитку вмінь самостійно ідентифікувати проблему, указати можливі шляхи її вирішення з аналізом наявних ресурсів, оскільки проблема чітко не окреслена, а представлена у вигляді певних даних;

кейс, що вимагає застосування теоретичних понять (прикладні вправи). Використовується для формування вмінь знаходити шляхи вирішення проблеми;

кейс, що вимагає розробки стратегії.

В. Давиденко та Н. Федянін розглядають такі типи кейсів [10]:

структурований – кейс, у якому відображено мінімальний обсяг додаткової інформації;

“нарис” – кейс, що знайомить лише з ключовими поняттями;

неструктурований – кейс, великий за обсягом, у якому подається дуже докладна інформація, у тому числі й другорядна, важливі ж відомості, навпаки, можуть бути відсутніми;

творчий – кейс, при розборі якого від студентів вимагається не тільки застосувати вже засвоєні теоретичні знання та практичні навички, але й запропонувати щось нове, при цьому студенти та викладачі виступають у ролі дослідників.

При роботі з структурованим кейсом необхідно застосувати конкретну модель або формулу, при роботі з “нарисом” студенту потрібно опиратися також і на власні знання. Найскладнішим з усіх типів кейсів є неструктурований кейс, оскільки студент повинен серед великого обсягу інформації розпізнати важливі відомості для подальшого їх розгляду під час розбору ситуації.

Найпоширенішою є класифікація відповідно до типології кейсів за ЕССН [11]:

кейс-випадок (не потребує попередньої підготовки, є описом певного випадку);

допоміжний кейс (використовується для передачі необхідної інформації у формі кейсу);

кейс-вправа (дозволяє застосовувати на практиці здобуті навички);

кейс-приклад (навчає здійснювати аналіз інформації та виявляти причинно-наслідкові зв'язки);

кейс-ситуація (потребує попередньої підготовки, проведення глибокого та детального аналізу ситуації);

кейс-рішення (передбачає прийняття рішень, вибір оптимального з них, розробку плану дій).

Ю. Сурмін за призначенням усі кейси умовно поділяє [5, с. 148]:

науково-дослідні, які орієнтовані на здійснення дослідницької діяльності. Кейси, що навчають навичок наукового дослідження за допомогою моделювання, призначені для отримання нових знань про дії та заходи, яких необхідно вжити;

практичні, що відображають реальні життєві ситуації. Кейси, що відтворюють детальний опис життєвої ситуації, використовуються для закріплення знань і прийняття рішень за ситуацією;

навчальні, завданням яких є організація освітнього процесу. Кейси, що відображають типові професійні ситуації.

Окрім того, кейси розрізняють за обсягом інформації (міні-кейс, кейс середніх розмірів, об'ємний), за часовою послідовністю матеріалу (кейси в режимі від минулого до сьогодення, кейси-спогади, прогностичні), за наявністю сюжету (сюжетні та безсюжетні), за суб'єктом кейсу (особистісні, організаційно-інституційні, багатосуб'єктні) тощо.

Для того щоб використання методу кейсів було результативним у процесі підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників до професійної діяльності в пунктах пропуску через державний кордон, слід відповідально віднестися до підготовки до проведення занять із використанням такого методу загалом та до процесу створення кейсів зокрема.

По-перше, кейси повинні бути реалістичними, максимально наближеними до майбутньої професійної діяльності, пов'язаними з матеріалом, що вивчається, а також містити оптимальний обсяг інформації. Кейси можуть бути взяті з реального досвіду або вигадані, але слід звертати увагу на те, щоб вони були максимально правдоподібні. Будь-яка ситуація, представлена в кейсі, обов'язково повинна місти-

ти проблему, яку необхідно визначити, описати, а також спробувати знайти причину її виникнення та можливі способи вирішення.

По-друге, необхідно, щоб кейси були актуальними на момент розгляду, надавали можливість застосовувати вже засвоєну професійну термінологію, відповідали за рівнем складності.

По-третє, кейси повинні бути спрямованими на пошук відповідних шляхів вирішення ситуації, можливих реакцій на неї, провокувати дискусію, під час якої курсанти вчаться логічно, послідовно і аргументовано висловлювати власні думки, розвивати аналітичне мислення, формувати навички управління.

По-четверте, кейс повинен включати в себе конкретну ситуацію, випадок, проблему, контекст цієї ситуації (розвиток подій), коментар ситуації автором, питання або завдання для роботи з кейсом.

Щодо формату подачі кейсів стандартного підходу немає. У кейс можна включати ілюстрації, таблиці, графіки, що надасть йому більшої наочності.

Отже, до застосування методу кейсів, як і до розробки самих кейсів, необхідно ретельно готуватися. Роботу викладача можна представити у такій послідовності:

підготовчий етап, на якому потрібно підготувати ситуацію, проблему або випадок, зібрати всю необхідну інформацію, підготувати всі необхідні матеріали;

ознайомчий етап, під час якого відбувається введення курсантів у ситуацію, її опис та обговорення;

аналітичний етап, протягом якого відбувається формулювання проблеми, установлення причинно-наслідкових зв'язків, прогнозування її розвитку та продукування можливих способів її вирішення;

підсумковий етап, який призначений для оцінки наслідків можливих рішень проблеми та вибір з-поміж них оптимального.

3. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Отже, застосування викладачем методу кейсів забезпечує високу ефективність підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників до професійної діяльності в пунктах пропуску через державний кор-

дон, формує позитивну мотивацію до навчання, сприяє впевненості у своїх діях, розвитку конструктивного мислення, умінню обґрунтувати свої рішення, доводити правильність позиції; спрямований на самостійне здобуття нових знань, набуття професійних умінь і навичок, оволодіння необхідними цінностями. Метод кейсів сприяє активізації пізнавальної діяльності курсантів у процесі навчання, формує у них стійкий інтерес до майбутньої професії. За допомогою методу кейсів викладач може максимально наблизити процес навчання до реальних умов професійної діяльності з її непередбачуваними обставинами.

Напрямки подальших розвідок полягають у розробці методичних рекомендацій для науково-педагогічного складу щодо використання методу кейсів у процесі підготовки майбутніх фахівців.

Список використаних джерел

1. Долгоруков А. Метод case-study как современная технология профессионально-ориентированного обучения URL: http://www.vshu.ru/lections.php?tab_id=3&a=info&id=2600
2. Канищенко Г. Л., Шеремета П. М. Кейс-метод: з досвіду викладання в українській бізнес-школі / за ред. О. І. Сидоренка ; 2-ге вид. Київ : Центр інновацій та розвитку, 1999. 80 с.
3. Ковальова С. М. Технологія застосування кейс-методу в професійній підготовці вчителя в Україні. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2017. Вип. 3 (89). С. 100–104.
4. Михайлова Е. А. Кейс и кейс-метод : процесс написания кейса. *Маркетинг*. 1999. № 5. С. 113–120.
5. Ситуационный анализ, или анатомия кейс-метода / Ю. П. Сурмин и др. ; под ред. д-ра социол. наук, проф. Сурмина Ю. П. Київ : Центр інновацій та розвитку, 2002. 286 с.
6. Ситуаційна методика навчання: теорія і практика / упоряд. : О. Сидоренко, В. Чуба. Київ : Центр інновацій та розвитку, 2001. 256 с.
7. Сурмін Ю. Кейс-метод: становлення та розвиток в Україні. *Вісник НАДУ*. 2015. № 2. С. 19–28.
8. Козак Л. Кейс-метод у підготовці майбутніх викладачів до інноваційної професійної діяльності. *Освітологічний дискурс*. 2015. № 3 (11). С. 153–162.

9. Ягоднікова В. Кейс-метод (Case study) як форма інтерактивного навчання майбутніх фахівців URL : http://www.rusnauka.com/1_NIO_2008/Pedagogica/25496.doc.htm

10. Федянин Н., Давиденко В. Чем “кейс” отличается от чемоданчика? *Образование за рубежом*. 2000. № 7. С. 52–56.

11. ECCH the case for learning URL: <http://www.ecch.com/educators/casemethod/resources/freecasesoverview>. Загол. з екрана.

Zabolotna O., Bereziuk V. The Case Study Method in Training Future Border Guard Officers for Professional Activities at Border Crossing Points

The case study method as one of the effective methods of interactive training of future specialists is analyzed in the article. The case study method is based on the use of specific cases for their analysis, discussion and decision-making. This method is aimed at obtaining new knowledge independently, rather than getting ready-made ones, acquiring professional skills, and mastering the necessary values.

As an interactive learning method, the case study method is particularly effective when studying professional disciplines. The specifics of the professional activities of future border officers are caused by unexpected changes in the situation at the state border, sudden problems that are sometimes difficult to predict and that can't be solved as a template one, and psychological tension. The activity of border guards at checkpoints requires a huge amount of special knowledge, skills to make decisions independently and decisively in conditions of uncertainty, take responsibility for them, and predict possible ways of developing situations. It is better to develop such abilities and skills while “learning by experience”.

Among the advantages of the case study method is the formation of such personal qualities in future professionals as: the development of constructive thinking, the ability to justify their decision, and prove the correctness of their position.

This method brings the greatest benefit in the process of forming professional skills, since it allows you to model situations related to the future professional activity of cadets.

Cases are distinguished by different characteristics.

To use effectively the case study method in the process of training future border guard officers for professional activities at border crossing points, it is necessary to take a responsible attitude to the preparation for

conducting classes using this method in general, and to the process of creating cases in particular.

Key words: case study method; case; training; future border guard officers; professional activity.

References

1. Dolgorukov A. Metod case-study kak sovremennaya tekhnologiya professionalno-oriyentirovannogo obucheniya [The case-study method as a modern technology of professionally oriented training]. URL : http://www.vshu.ru/lections.php?tab_id=3&a=info&id=2600. [in Russian]
2. Kanishchenko H., Sheremeta P. Keis-metod: z dosvidu vykladannia v ukraïnskii biznes-shkoli [The case-study method: from the experience of teaching in Ukrainian business-school] / za red. O. I. Sydorenka; 2-he vyd. Kyiv : Tsentr innovatsii ta rozvytku, 1999. 80 s. [in Ukrainian]
3. Kovaliova S. M. Tekhnolohiia zastosuvannia keis-metodu v profesiinii pidhotovtsi vchytelia v Ukraini [The technology of case-study method application in professional training of the teacher in Ukraine]. Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu imeni Ivana Franka. 2017. Vyp. 3 (89). S. 100–104. [in Ukrainian]
4. Mikhaylova Ye. A. Kieys i kieys-metod : protses napisaniya kieysa [The case and the case-study method: the process of writing a case] / Marketing. 1999. № 5. S. 113–120. [in Russian]
5. Situatsionnyy analiz, ili anatomiya kieys-mietoda [The situational analysis or the case-study method anatomy] / pod ried. d-ra sotsiol. nauk, prof. Surmina Yu. P. / Yu. Surmin, A. Sidorienco, V. Loboda, A. Furda, I. Katieryniak, Kiesi Mieyer. Kyiv : Tsientr innovatsiy i razvitiya, 2002. 286 s. [in Russian]
6. Sytuatsiina metodyka navchannia: teoriia i praktyka [The situational methods of training: theory and practice] / uporiad.: O. Sydorenko, V. Chubaba. Kyiv : Tsentr innovatsii ta rozvytku, 2001. 256 s. [in Ukrainian]
7. Surmin Yu. Keis-metod: stanovlennia ta rozvytok v Ukraini [The case-study method: establishment and development in Ukraine]. Visnyk NADU. 2015. № 2. S. 19–28. [in Ukrainian]

8. Kozak L. Keis-metod u pidhotovtsi maibutnikh vykladachiv do innovatsiinoi profesiinoi diialnosti [The case-study method in future teachers training to innovational professional activity]. *Osvitohichnyi diskurs*. 2015. № 3 (11). S. 153–162. [in Ukrainian]

9. Yahodnikova V. Keis-metod (Case study) yak forma interaktyvnoho navchannia maibutnikh fakhivtsiv [The case-study method as a form of interactive training of future specialists]. http://www.rusnauka.com/1_NIO_2008/Pedagogica/25496.doc.htm. [in Ukrainian]

10. Fiedianin N. Chiem “kieys” otlichayetsia ot chiemodanchika? [How does “case” differ from the case?] / N. Fiedianin, V. Davidenko. *Obrazovaniye za rubiezhom*. 2000. № 7. S. 52–56. [in Russian]

11. ECCH the case for learning. Rezhym dostupu: <http://www.ecch.com/educators/casemethod/resources/freecasesoverview>. [in English]